

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HOÀNG MAI QUYÊN

**HƯỚNG DẪN HỌC SINH ĐỌC HIỂU *CHÙM THƠ THU* CỦA
NGUYỄN KHUYẾN DƯỚI GÓC ĐỘ THI PHÁP**

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Thái Nguyên – 2013

ĐẠI HỌC SƯ PHẠM THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

HOÀNG MAI QUYÊN

HƯỚNG DẪN HỌC SINH ĐỌC HIỂU *CHÙM THƠ THU* CỦA
NGUYỄN KHUYẾN DƯỚI GÓC ĐỘ THI PHÁP

Chuyên ngành: Lí luận và phương pháp dạy học Văn – Tiếng Việt

Mã số: 60140111

LUẬN VĂN THẠC SĨ KHOA HỌC GIÁO DỤC

Người hướng dẫn khoa học: GS.TS. Nguyễn Thanh Hùng

Thái Nguyên – 2013

LỜI CẢM ƠN

Em xin bày tỏ lòng kính trọng và biết ơn sâu sắc của mình tới GS.TS. Nguyễn Thanh Hùng – người thầy đã tận tâm hướng dẫn, giúp đỡ và chỉ bảo em trong suốt quá trình thực hiện và hoàn thành luận văn này.

Em xin chân thành cảm ơn các thầy giáo, cô giáo trong khoa Ngữ văn và khoa Sau đại học đã tạo điều kiện, giúp đỡ em trong quá trình học tập, nghiên cứu, hoàn thành công trình khoa học này.

Tác giả luận văn cũng bày tỏ lời cảm ơn tới gia đình, bạn bè đã tạo điều kiện, giúp đỡ, động viên tôi trong suốt quá trình học tập và hoàn thiện luận văn.

Tác giả luận văn

Hoàng Mai Quyên

MỤC LỤC

Trang phụ bìa	
Lời cam đoan	
MỤC LỤC	i
DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU, CÁC CHỮ VIẾT TẮT.....	iv
MỞ ĐẦU	1
NỘI DUNG.....	8
Chương 1. THI PHÁP HỌC VÀ DẠY – HỌC	8
1.1. Khái niệm về thi pháp học	8
1.2. Một vài đặc trưng tiêu biểu của thi pháp văn học trung đại Việt Nam.....	10
1.2.1. Tính ước lệ thẩm mỹ cổ điển	11
1.2.2. Thời gian nghệ thuật và không gian trong văn học trung đại Việt Nam	15
1.2.3. Thiên nhiên trong văn học trung đại Việt Nam	21
1.2.4. Quan niệm nghệ thuật về con người trong văn chương trung đại	23
1.3. Nét đặc sắc về thi pháp trong thơ Nôm Đường luật của Nguyễn Khuyến	26
1.3.1. Quan niệm mới về con người trong thơ Nôm Nguyễn Khuyến	26
1.3.2. Một không gian quê mộc mạc thanh bình.	30
1.3.3. Cảm thức thời gian tâm trạng đa chiều.....	32
1.3.4. Nguyễn Khuyến sự kết hợp phức điệu trào phúng với trữ tình.....	33
1.4. Vận dụng thi pháp học để khám phá giá trị đích thực của tác phẩm văn chương.	36
Chương 2. NHỮNG BIỆN PHÁP HƯỚNG DẪN HỌC SINH ĐỌC HIỂU CHÙM THƠ THU DƯỚI GÓC ĐỘ THI PHÁP HỌC	39
2.1. Những tri thức cơ bản về đọc hiểu tác phẩm văn chương	39
2.1.1. Quan niệm về đọc hiểu	39
2.1.2. Nội dung đọc hiểu.....	40

2.1.3. Tri thức đọc hiểu	41
2.1.4. Kỹ năng đọc hiểu	42
2.2. Thực trạng và những khuynh hướng dạy đọc hiểu <i>Chùm thơ thu</i> trong trường THPT hiện nay	45
2.2.1. Thực trạng dạy đọc hiểu <i>Chùm thơ thu</i> trong trường THPT hiện nay	45
2.2.2. Những khuynh hướng dạy đọc hiểu <i>Chùm thơ thu</i> trong trường THPT hiện nay	46
2.3. Đọc hiểu <i>Chùm thơ thu</i> theo đặc trưng thi pháp thể loại	47
2.3.1. Cảm hứng sáng tạo của Nguyễn Khuyến trong <i>Chùm thơ thu</i>	47
2.3.2. Mĩ lệ hóa cảnh vật và ngôn ngữ bình dị trong <i>Chùm thơ thu</i>	48
2.3.3. Không gian và thời gian nghệ thuật trong <i>Chùm thơ thu</i>	55
2.3.4. Biểu tượng cảm khái về đời và về bản thân tác giả trong <i>Chùm thơ thu</i>	60
2.3.5. Sự kết tình trong cấu trúc <i>Chùm thơ thu</i>	62
2.4. Đổi mới dạy đọc hiểu <i>Câu cá mùa thu</i> dưới góc độ thi pháp	66
2.4.1. Lựa chọn tri thức cho bài <i>Câu cá mùa thu</i>	66
2.4.2. Vận dụng đọc hiểu <i>Câu cá mùa thu</i> để phân tích, bình giá tác phẩm.	70
2.4.3. Phát hiện giá trị nhân văn của nội dung nghệ thuật và ý vị nhân sinh trong <i>Câu cá mùa thu</i>	73
2.4.4. Xác định tiến trình đọc hiểu bài thơ <i>Câu cá mùa thu</i>	75
2.4.5. Học sinh phát triển và bổ sung tiến trình đọc hiểu bài thơ	76
2.4.6. Kiểm tra, đánh giá yêu cầu cần đạt	77
Chương 3. Thực nghiệm dạy đọc hiểu <i>Câu cá mùa thu</i> dưới góc nhìn thi pháp	80
3.1. Mục đích thực nghiệm	80
3.2. Địa bàn thực nghiệm	80
3.3. Đối tượng thực nghiệm	80
3.4. Phương pháp tiến hành thực nghiệm	80

3.5. Tiến trình thực nghiệm.....	81
3.5.1. Thiết kế giờ dạy đọc hiểu <i>Câu cá mùa thu</i> dưới góc nhìn thi pháp.....	81
3.5.2. Dạy thực nghiệm.....	98
3.5.3. Dạy đối chứng.....	100
3.5.4. Đánh giá thực nghiệm.....	106
3.5.5. Kết luận về quá trình thực nghiệm.....	109
KẾT LUẬN.....	111
CÁC CÔNG TRÌNH KHOA HỌC ĐƯỢC CÔNG BỐ.....	113
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	114
PHỤ LỤC.....	117

DANH MỤC CÁC KÍ HIỆU, CÁC CHỮ VIẾT TẮT

STT	Chữ viết tắt	Chữ viết đầy đủ
1.	GS	Giáo sư
2.	GV	Giáo viên
3.	HS	Học sinh
4.	NXB	Nhà xuất bản
5.	SGK	Sách giáo khoa
6.	SGV	Sách giáo viên
7	THPT	Trung học phổ thông
8.	TS	Tiến sĩ

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Đổi mới phương pháp dạy - học là vấn đề đang thu hút được sự quan tâm, chú ý của ngành giáo dục nói riêng và toàn xã hội nói chung. Dạy học vẫn hướng tới mục đích là HS lĩnh hội tri thức và giá trị văn chương, yêu thích văn học và hình thành một nhân cách sống tốt đẹp. Bao trùm lên quá trình tiếp nhận văn chương là hoạt động đọc hiểu. Tuy nhiên, nắm được lí thuyết đọc hiểu là một chuyện, áp dụng nó một cách thành công lại là chuyện khác. Đọc hiểu là quá trình nắm vững ý nghĩa của tác phẩm một cách chủ động, tích cực và sáng tạo. Muốn thế cần giúp HS tiếp cận tác phẩm theo hướng thi pháp. Vì vậy, hướng tiếp cận này mang đặc trưng nghệ thuật và tính văn học của hình thức sáng tạo ngôn từ của tác phẩm.

1.2. *Thi pháp học* là bộ môn khoa học vừa cũ lại vừa mới, vừa xa mà lại gần. Cũ vì nó xuất hiện ở Hi Lạp từ thời cổ đại với công trình Nghệ thuật thơ ca của Aristote. Nhưng nó mới và gần gũi vì thi pháp học đã trở thành hướng nghiên cứu chính của văn học từ thế kỉ XX và vẫn đang tiếp tục ở thế kỉ XXI. Ở nước ta, từ sau năm 1975, thi pháp học đã có điều kiện phổ biến khắp cả nước và nhanh chóng trở thành cơ sở lí thuyết được nhiều người vận dụng. Tinh thần thi pháp học đang thấm dần trong SGK, trong giờ dạy văn và ngày càng thu hút được sự quan tâm của giới học đường.

1.3. Thơ trữ tình trung đại là một thể loại hay và sâu sắc, tuy nhiên trong quá trình khai thác thể loại này người GV vẫn vẫn gặp nhiều lúng túng. Khó khăn là phải làm sao truyền tải được tư tưởng tải đạo, giáo lí của các nhà Nho xưa trong một hình thức chật hẹp và gò bó của câu chữ, hình ảnh khuôn sáo ước lệ, niêm luật chặt chẽ vốn rất xa lạ với HS ngày nay. Hướng dẫn HS đọc hiểu một tác phẩm thơ trữ tình trung đại dưới góc nhìn thi pháp có thể coi là một hướng đi khả thi để khắc phục khó khăn trên.

1.4. Trong nền văn học trung đại Việt Nam, Nguyễn Khuyến có một vị trí đặc biệt quan trọng. Với hơn tám trăm tác phẩm thơ, câu đối, tác phẩm dịch viết bằng chữ Hán và Nôm, trong đó có nhiều tác phẩm có giá trị cả về nội dung lẫn hình thức đã mang đến cho Nguyễn Khuyến một đời văn bền bỉ và vĩnh hằng. Sự xuất hiện của ông đã tạo dựng một vị trí khó có thể thay thế trong làng thơ trung đại Việt Nam.

1.5. Nói đến Nguyễn Khuyến là người ta nghĩ đến Chùm thơ thu, đây là ba bài thơ đã làm nức danh tên tuổi Nguyễn Khuyến. Trong đó *Câu cá mùa thu* nằm trong *Chùm thơ thu* của Nguyễn Khuyến là bài thơ hay và gần gũi với bạn đọc bởi tác phẩm đã được tuyển chọn để giảng dạy trong chương trình SGK Ngữ văn lớp 11 từ nhiều năm nay. *Chùm thơ thu* vừa là sáng tác tiêu biểu cho một thể loại lớn trong nền văn học Trung đại Việt Nam đó là thể thơ Nôm Đường luật, lại vừa được Nguyễn Khuyến vận dụng có nhiều sáng tạo trong phong cách và tài hoa thơ nên việc hướng dẫn HS đọc hiểu bài thơ này là vấn đề cần thiết trong nhà trường phổ thông.

Từ những lí do trên, chúng tôi quyết định chọn đề tài: ***“Hướng dẫn học sinh đọc hiểu Chùm thơ thu của Nguyễn Khuyến dưới góc độ thi pháp”***.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu đề tài: Hướng dẫn học sinh đọc hiểu Chùm thơ thu của Nguyễn Khuyến dưới góc độ thi pháp học

Từ giữa thế kỷ XX, công việc nghiên cứu, lý luận, phê bình văn học theo tinh thần thi pháp học là xu hướng chung trên phạm vi toàn thế giới. Ở Việt Nam, với chủ trương hội nhập, từ sau Đổi mới đến nay chúng ta đã có nhiều điều kiện tốt để thực hiện công việc ý nghĩa này. Sau nhiều nỗ lực nghiên cứu, chúng ta đã nhiều công trình có giá trị.

Khái niệm *“Thi pháp học”* đã xuất hiện ở Hy Lạp từ thời cổ đại với tác phẩm *“Poetica”* (Nghệ thuật thơ ca) của Aristote. Tuy nhiên, *“Thi pháp học nghiên cứu cấu trúc tác phẩm và những hợp thể của các cấu trúc đó: các tác phẩm của một nhà văn, các khuynh hướng văn học, các thời đại văn học”* thì mới hình thành vào đầu thế kỷ XX ở Nga rồi dịch chuyển sang Âu - Mỹ và phổ biến khắp thế giới” [www.Tamtay.vn]

Trên lộ trình du nhập vào Việt Nam, *thi pháp học* đã chứng kiến sự lao động cật lực của một đội ngũ các nhà nghiên cứu tâm huyết như: GS. Đỗ Đức Hiểu, nhưng trước hết thi pháp học gắn với tên tuổi của GS.TS Trần Đình Sử, người đã có công giới thiệu *thi pháp học* vào Việt Nam và vận dụng nó một cách sáng tạo.

Trong cuốn *Mấy vấn đề thi pháp văn học Trung đại*, Trần Đình Sử đã nghiên cứu thi pháp văn học truyền thống một cách nền tảng và sâu sắc trong thế đối sánh với thi pháp học hiện đại. Bên cạnh đó, ông còn trình bày thi pháp văn học trung đại

ở một số phương diện như: “*Quan niệm nghệ thuật về con người trong thơ trữ tình Trung đại*” (40.195), “*thời gian nghệ thuật trong thơ*” (40.226), “*không gian nghệ thuật trong thơ*” (40.253)... Từ đó, tác giả cuốn sách nhận định: “Việc nghiên cứu thi pháp văn học trung đại cho đến nay vẫn chủ yếu tập trung vào việc miêu tả các đặc điểm thi pháp thể loại thơ (vận, luật, ngôn ngữ). Về tính nội dung và tính quy luật hình thức chỉ mới được xem xét bước đầu ở một số phương diện lẻ tẻ...[40.13]. Từ nhận định này, chúng tôi nhận thấy cần phải khai thác thi pháp văn học trung đại ở nhiều phương diện khác nhau như thi pháp tác giả, thi pháp ngôn từ, không gian nghệ thuật và thời gian nghệ thuật...qua đó ứng dụng thi pháp học một cách hiệu quả trong dạy học tác phẩm văn chương.

Trong những năm gần đây, *đọc hiểu* là một thuật ngữ khoa học được giới nghiên cứu văn học và GV dạy văn đặc biệt quan tâm. Từ khi Bộ giáo dục tiến hành cải cách chương trình và SGK Ngữ văn thì giờ học văn đã trở thành giờ đọc hiểu văn bản Ngữ văn. Ở Việt Nam, mặc dù lí thuyết đọc hiểu và việc áp dụng lí thuyết này vào dạy học muộn hơn nhiều nước trên thế giới, nhưng đã có một số thành tựu đáng kể của các nhà khoa học như GS.TS Nguyễn Thanh Hùng, GS. Trần Đình Sử, TS. Nguyễn Trọng Hoàn...đó là một số nhà nghiên cứu tiêu biểu đã dành nhiều tâm huyết cho việc nghiên cứu đọc hiểu ở nước ta.

GS.TS Nguyễn Thanh Hùng với một số bài báo và tiểu luận như: *Rèn luyện năng lực đọc hiểu, Dạy đọc hiểu là tạo nền tảng văn hoá cho người đọc...* đã khẳng định vai trò của đọc hiểu trong dạy học Ngữ văn nói riêng và trong trường phổ thông nói chung. Bên cạnh đó, năm 2011, GS. TS Nguyễn Thanh Hùng đã xuất bản cuốn sách “*Kĩ năng đọc hiểu văn*”, cuốn sách đã nêu lên những cơ sở lí luận và thực tiễn quan trọng của đọc hiểu, đặc biệt là cách thức dạy đọc hiểu tác phẩm văn chương theo loại thể ở trường trung học. Đó là những đóng góp có ý nghĩa quan trọng trong việc cụ thể hoá vấn đề dạy học văn.

Nguyễn Khuyến là một nhà thơ lớn của dân tộc. Ông đã góp vào kho tàng văn học Việt Nam một khối lượng thơ văn khá đồ sộ bao gồm thơ viết bằng chữ Hán, thơ viết bằng chữ Nôm, câu đối và hát nói...Trong đó, phần thơ viết bằng chữ Nôm là tiêu biểu hơn cả. Nguyễn Khuyến được mệnh danh là nhà thơ của quê hương làng